

NOTITIE VVD T.B.V. STATENCOMMISSIE Milieu, Water en Groen d.d. 10 mei 2004 agendapunt 11

Dierziekte beleid met draagvlak.

Voor u ligt de aanbiedingsbrief en samenvatting van het rapport "Dierziekte beleid met draagvlak". Verder heb ik als informatie bijgevoegd een artikel over de recente uitbraken van vogelpest in Azië, die de gevaren van besmettelijke dierziekten nog eens duidelijk in beeld brengen in de relatie tot de mens.

Op 6 februari 2004 heeft de Raad voor Dierenaangelegenheden en de Raad voor het Landelijk Gebied op aanvraag van de Minister van Landbouw advies uitgebracht voor een aanpak van bestrijding van zeer besmettelijke dierziekten, meer rekening houdend met maatschappelijke waarden en belangen.

Het rapport beoogt meer balans te krijgen tussen veterinaire en sector economische aspecten enerzijds en sociaal maatschappelijke belangen anderzijds.

Dit advies verdient brede maatschappelijke ondersteuning. Provinciale Staten zouden de Minister van LNV en de Tweede Kamer middels een brief kunnen laten weten dat zij aanpassing van het EU non-vaccinatie beleid en snelle inpassing in het Nederlandse dierziekte beleid, zoals dit rapport aangeeft, van groot belang te achten.

De volgende argumentatie is daarbij van belang:

Nederland zou haar EU-voorzitterschap kunnen benutten om verandering van het non-vaccinatie beleid te bewerkstellingen.

Ziekte uitbraken in ons dichtbevolkte Nederland (Drenthe) hebben naast de grote gevolgen voor de veehouders en de dieren zelf, geleid tot ontwrichting van de verschillende productie- sectoren en ketens. Ook bij andere sectoren als horeca en recreatie en toerisme is dat het geval geweest en heeft grote weerstand opgeroepen in de samenleving.

In tijden van rust aan het dierziekte front (voor zover men na de dreiging in Uithuizermeeden van rust kan spreken) is aanpassing van beleid en pro-actief werken aan draagvlak nodig.

Onderzoeksinspanningen om meer de beschikking te krijgen over vaccins en markervaccins is van steeds groter belang omdat het muteren van virussen naar vatbaarheid van de mens steeds waarschijnlijker wordt geacht.

Het consumeren van gevaccineerde dieren is risicoloos; door het non-vaccinatie beleid is dit logistiek en regeltechnisch bijna onmogelijk. Het vergt grote inspanningen van keten partners en overheden (slachterijen, zuivel, groothandel, supermarkten, controle en kwaliteitsdiensten) om dit in goede banen te leiden.

Bij de uitvoering van het beleid en het doelmatiger maken is lokale kennis en zijn lokale structuren en contacten van groot belang.

Het is zeer waardevol dat in dit advies ook huis- en hobbydieren, dierentuinen en dieren in natuurterreinen meer zijn betrokken en rekening wordt gehouden met de emotionele gevoelens daaromtrent.

Ik hoop hiermee meer inzicht te hebben gegeven over de beweegredenen van de VVD om dit op de agenda te plaatsen en een breder inzicht is ontstaan van het belang en de ingewikkeldheid van het bestrijden van dierziekten.

Namens de VVD, Albert Lanting

Advies **Deel 1**

1. SAMENVATTING

De Raad voor het Landelijk Gebied en de Raad voor Dierenaangelegenheden adviseren de minister van LNV op zijn verzoek over het maatschappelijk draagvlak voor het beleid aangaande de bestrijding van zeer besmettelijke dierziekten, zogenaamde A-lijst ziekten. De aanleiding daarvoor wordt gevormd door drie grote uitbraken van varkenspest, MKZ en vogelpest. Die hadden grote gevolgen voor de betrokken houders van dieren, voor de dieren zelf, voor de verschillende productiesectoren en ketens, hebben geleid tot ontwrichting van gebieden en weerstand opgeroepen in de samenleving. Het draagvlak voor het beleid is daardoor ondermijnd.

GEEN DRAAGVLAK ZONDER WIJZIGING VAN HET BELEID

De raden zijn van mening dat het draagvlak voor het beleid – en voor welk beleid dan ook – niet los kan worden gezien van de inhoud er van. Het advies gaat daarom niet alleen in op de gevoelens en belangen die maatschappelijk gezien in het geding zijn, maar ook op de inhoud van het dierziektebeleid. De raden zijn van mening dat er, ondanks de complicaties die besmettelijke dierziekten met zich mee brengen en het gebrek aan draagvlak op dit moment, blijvend plaats is in Nederland voor een duurzame veehouderij die produceert voor de markt. Voor ongewijzigd voortzetten van het bestaande beleid is het draagvlak – zowel in de sector als in de samenleving – niet meer aanwezig. Bij een volgende uitbraak zal de uitvoering op zo veel weerstand stuiten dat het beleid niet meer effectief kan zijn. Bovendien bestaat het risico dat als gevolg van dit beleid het draagvlak voor veehouderij in Nederland verdwijnt. Aanpassing van het beleid en pro-actief werken aan het draagvlak zijn daarom nodig.

RISICO VAN BESMETTELIJKE DIERZIEKTEN BLIJFT ALTIJD AANWEZIG MAAR KAN WEL WORDEN VERKLEIND

Aan het houden van dieren zal altijd het risico van besmettelijke ziekten verbonden zijn. Wel kunnen het risico en de gevolgen verkleind worden met veehouderijssystemen die robuuster zijn, dat wil zeggen bewuster omgaan met contacten tussen bedrijven, meer buffercapaciteit in stallen, en betere hygiëne, met snelle diagnostiek en maatregelen aangaande het vervoer van dieren. Met het oog op het verkleinen van het risico van insleep van ziekte zou het transport van levende dieren daarom drastisch moeten worden teruggebracht. Op Europees niveau wordt reeds gewerkt aan het stellen van striktere randvoorwaarden aan diertransporten met het oog op het welzijn van de dieren. Op korte termijn is een vergaande vorm van regionalisering van de veehouderij niet haalbaar, maar op de langere duur onvermijdelijk. De risico's van insleep van ziekten zijn ook verbonden aan het reizen van personen naar en van landen waar deze ziekten voorkomen. Dat geldt niet alleen voor degenen die werk-

zaam zijn in de professionele dierhouderij, maar ook voor mensen die hobbydieren houden.

Een hoger niveau van hygiëne is in dit verband eveneens van belang. De invulling daarvan kan verschillen. Het mag bijvoorbeeld niet leiden tot de suggestie dat uitloop van dieren niet meer zou mogen of dat veehouderijbedrijven niet toegankelijk zouden kunnen zijn voor burgers om op de boerderij producten te kopen of te recreëren. Uitgangspunt is hierbij dat het houden van hobbydieren en van productiedieren in verschillende systemen mogelijk is. Enerzijds dient het dierziektebeleid helder en eenduidig te zijn, maar anderzijds is er wel de uitdaging dat het zo veel mogelijk tegemoet komt aan de toegenomen diversiteit in het landelijk gebied: diversiteit tussen de onderscheiden groepen van houders van dieren, verschillende bedrijfssystemen en de verschillende belangen die in het geding zijn.

NON-VACCINATIEBELEID BEËINDIGEN OM GROOTSCHALIG RUIMEN ZO VEEL MOGELIJK TE VOORKOMEN

In de bestrijding is er behoefte aan een verruiming van de inzet van vaccinatie bij uitbraken. Het EU beleid is op dit punt wel in beweging, maar dit biedt nog onvoldoende ruimte gezien vanuit de Nederlandse situatie, met een op export gerichte veehouderij, een hoge en plaatselijk zeer hoge dichtheid van bedrijven en dieren én een sterk geurbaniseerd platteland. Met een grotere inzet van vaccinatie bij een uitbraak kan ruimen niet worden voorkomen, maar de noodzaak ervan en de schaal waarop kan wel in belangrijke mate worden teruggebracht. Wil dit beleid succesvol zijn, dan zal nadat vaccinatie bij de bestrijding wordt toegepast de verhandelbaarheid van dieren en producten binnen de EU, en in tweede instantie buiten de EU, van gevaccineerde, niet-geïnfecteerde dieren op zo kort mogelijke termijn gelijk moeten worden aan die van niet-gevaccineerde, niet-geïnfecteerde dieren. Hobbydieren waarvan vaststaat dat zij niet in het consumptiecircuit komen kunnen ook preventief worden gevaccineerd. De houders van hobbydieren moeten daarvoor zelf verantwoordelijkheid nemen. Dat vereist een door hen zelf te organiseren sluitende registratie van de dieren waarvan de lasten door de dierhouders zelf worden gedragen. Ook andere categorieën dieren zoals dieren in natuurgebieden en in dierentuinen vragen in dit verband om maatwerk. Ruimen van niet-besmette dieren moet voor deze beide worden uitgesloten. Besmette en zieke hobbydieren die zijn gevaccineerd worden wel geruimd.

ONDERZOEKSINSPANNINGEN INTENSIVEREN

Meer preventie en voorzorg, monitoring en *early warning*, snelle en *on-site* diagnostiek en beschikbaarheid van *marker vaccins* vereisen intensivering van onderzoeksinspanningen. Onderzoek, ontwikkeling en monitoring vereisen zowel op de nationale niveaus als voor de afstemming op Europees niveau een permanente groep die zich met al deze aspecten bezig houdt. Ook onderzoek naar de betekenis van een grotere weerstand van dieren tegen dierziekten is van belang. Voor de bestrijding van A-lijst ziekten is een hoger niveau van de algemene weerstand op zichzelf echter geen optie.

PRODUCTEN VAN GEVACCINEERDE DIEREN GEWOON CONSUMEREN

Dieren worden voor een aantal andere ziekten wel preventief gevaccineerd. De producten van dieren die bij een uitbraak van een A-lijst ziekte worden gevaccineerd kunnen gewoon worden geconsumeerd. De overheid moet hierover het publiek voorlichten. Gezien de morele oordelen die bij de bevolking leven, wijst men vernietiging van – voor consumptie geschikte – dierlijke producten af. Afspraken met ketenpartners (slachterijen, groothandel, detailhandel) zijn nodig om in voorkomende gevallen verwerking en afzet in goede banen te leiden.

VERDELING VAN DE KOSTEN

De kosten van de bestrijding van deze ziekten dienen in principe te worden gedragen door de houders van de dieren. De overheid zal echter blijvend moeten bijdragen in de kosten omdat algemene belangen mede het beleid bepalen en omdat de op de productie gerichte veehouderij de kosten niet volledig kan doorberekenen aan de afnemers. Dit is het gevolg van de verhoudingen op de afzetmarkten en van concurrerend aanbod vanuit andere landen tegen prijzen waarin deze kosten ook niet zijn verwerkt. Initiatieven om de systematiek van gezamenlijke publiek – private financiering (Diergezondheidsfonds) ook op Europees niveau gestalte te geven, verdienen ondersteuning. De schade van uitbraken voor derden zal door het voorgestelde beleid in belangrijke mate verminderen.

RESPECT VOOR DIEREN EXPLICIET EEN PLAATS GEVEN

Uit normatief-ethisch onderzoek blijkt dat de bevolking respect voor een normale levensloop van dieren een belangrijk moreel argument acht. Een meerderheid vindt het doden van besmette en zieke dieren bij een uitbraak van een zeer besmettelijke ziekte aanvaardbaar. Maar slechts een kleine minderheid acht het doden van gezonde dieren in zo'n situatie aanvaardbaar. Economische belangen van de export of internationale afspraken worden door een meerderheid van de bevolking als onvoldoende argumenten gezien voor het doden van niet-zieke dieren.

BELANGHEBBENDEN MEER BETREKKEN BIJ UITWERKING VAN HET BELEID

Bij de uitwerking van het beleid, onder meer in de herziening van de draaiboeken, moet aan alle groepen belanghebbenden de mogelijkheid worden geboden om te participeren. In de voorbereiding van dit advies bleken groepsbijeenkomsten een goede werkvorm te zijn om snel veel inbreng te genereren. De kracht van deze bijeenkomsten is de breedte aan zienswijzen en de grote hoeveelheid informatie die in korte tijd beschikbaar komen. De ervaringen met Multi Criteria Analyse geven naar de mening van de raden aan dat deze analyse kan bijdragen aan het inventariseren van belangen, maar niet kan dienen als integraal afwegingskader. De afweging van belangen blijft uiteindelijk een politiek-bestuurlijke verantwoordelijkheid.

UITVOERING VAN HET BELEID DOELMATIGER MAKEN

Beide raden zijn van mening dat wanneer bij preventie en uitvoering meer gebruik zou worden gemaakt van lokale kennis, lokale structuren en lokale contacten het draagvlak veel groter zou zijn en de uitvoering veel doelmatiger.

Een goede voorbereiding op crises omvat draaiboeken per dierziekte, die actueel zijn, die bekend en beschikbaar zijn en waarmee is geoefend. Er is een permanente voorziening nodig die verantwoordelijk is voor het onderhoud van de crisisorganisatie: actualisering van draaiboeken en het oefenen er mee, zowel binnen de organisatie als met betrokkenen daarbuiten.

Veel frustratie, woede en weerstand zijn bij de crises van de afgelopen zes jaar ontstaan doordat de indruk ontstond dat overheid en uitvoerende diensten niet wilden luisteren. De uitvoeringsorganisatie bij een crisis moet er daarom op worden ingericht om te luisteren, de dialoog aan te gaan en daar waar er ruimte voor is, suggesties over te nemen. Hierin zit overigens een opgaande lijn: de aanpak bij de vogelpest, met uitzondering van de ruiming van hobbykippen, werd op dit punt hoger gewaardeerd dan bij de MKZ.

OPVANG VAN SOCIALE EN PSYCHOLOGISCHE GEVOLGEN VERBETEREN

De sociale opvang van betrokkenen dient een plaats te krijgen in de herziene draaiboeken. Opvang en begeleiding bij ruiming moet primair worden geboden door mensen met kennis van en begrip voor de specifieke situatie van dierhouders. Deze vindt plaats in het kader van het Sociaal Economisch Plan en zal ook na afloop van een crisis voor een aantal betrokkenen nog gedurende langere tijd nodig zijn. Ten aanzien van de professionele hulpverlening door de geestelijke gezondheidszorg is een specifiek knelpunt de tijdige mobilisatie van de hulpverlening.

VOORZITTERSCHAP EU BENUTTEN

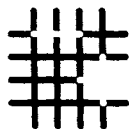
De regering heeft de afschaffing van het Europese non-vaccinatiebeleid als speerpunt genoemd. Het Nederlandse voorzitterschap van de EU in de tweede helft van 2004 dient hiervoor te worden benut. Aandachtspunten zijn verruiming van de inzet van vaccinatie, de handelbaarheid van producten en de financiering van de maatregelen.

2. ADVIESAANVRAAG

In zijn brief van februari 2003 heeft Minister Veerman van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) de Raad voor het Landelijk Gebied gevraagd hem te adviseren hoe het beleid voor de aanpak van de bestrijding van zeer besmettelijke dierziekten meer rekening kan houden met maatschappelijke waarden en belangen. Aanleiding voor deze vraag is het gebrek aan maatschappelijk draagvlak voor de wijze waarop deze ziekten worden bestreden. Dit kwam naar voren tijdens de drie grote uitbraken van de afgelopen jaren (KVP in 1997, MKZ in 2001, AI in 2003). Evaluatie van de MKZ crisis heeft uitgewezen dat er in de bestrijding onvoldoende balans was tussen de veterinaire en sector-economische aspecten enerzijds en de sociaal-maatschappelijke belangen anderzijds. Het advies is voorbereid in samenwerking met de Raad voor Dierenaangelegenheden en onder gezamenlijke verantwoordelijkheid uitgebracht.

In zijn brief stelt de minister dat in de toekomst een betere weging nodig zal zijn van de verschillende belangen die een rol spelen bij het bestrijden van dierziekten. Dit om draagvlak te krijgen voor het bestrijdingsbeleid en om het vertrouwen van de samenleving te herwinnen. De minister van LNV heeft hiertoe gevraagd:

1. In beeld te brengen welke normatief-ethische aspecten en maatschappelijke gevoelens in het geding zijn bij de bestrijding van dierziekten zoals klassieke varkenspest en mond- en klauwzeer, dat wil zeggen dierziekten, waarvoor de bestrijdingsmaatregelen vaak verstreckende economische, sociale en psychische gevolgen kunnen hebben.
2. Ter ondersteuning van het politiek maatschappelijke afwegingsproces te adviseren over de wijze waarop genoemde aspecten moeten worden gewogen.

Statencommissie MWG d.d. 10 mei 2004
betrekken bij agendapunt 11

RAAD RAAD VOOR DIERENAANGELEGENHEDEN

LANDELIJK GEBIED

Provinciale Staten van Drenthe
Commissie Ruimte, Infrastructuur en Mobiliteit
T.a.v. de heer A. Lanting
voorzitter
Postbus 122
9400 AC ASSEN

Nummer: RLG04043
Datum: 6 februari 2004
Betreft: advies 'Dierziektebeleid met draagvlak'

Geachte heer Lanting,

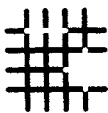
Op vrijdag 6 februari 2004 hebben wij het advies '**Dierziektebeleid met draagvlak**' aangeboden aan minister Veerman van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. Het advies is het antwoord op de vraag van de minister hoe het beleid meer rekening kan houden met maatschappelijke waarden en belangen. Door de uitbraak van vogelpest in Zuid-Oost Azië is dit onderwerp buitengewoon actueel. Want: als er insleep van deze vorm van vogelpest in Nederland zou plaatsvinden, hoe zouden de bestrijding en het maatschappelijk draagvlak daarvoor er dan uitzien?

De uitbraken van zeer besmettelijke dierziekten zoals vogelpest, mond- en klauwzeer en varkenspest hebben één ding duidelijk gemaakt: er is geen maatschappelijk draagvlak voor de wijze waarop deze uitbraken werden bestreden. Het (preventief) ruimen van alle dieren in een gebied rond een besmet bedrijf heeft ingrijpende gevolgen, zowel sociale, psychische als economische. Uit representatief onderzoek onder de Nederlandse bevolking komt naar voren dat zij het doden van gezonde dieren in grote meerderheid afwijst op grond van het respect voor de natuurlijke levensloop van dieren. Maar door het beleid van de Europese Unie en het exportbelang kan de Nederlandse overheid zich echter moeilijk bevrijden uit de klem tussen het tot dusverre gevoerde beleid en dat wat de samenleving wenst. Een uitweg uit dit dilemma is mogelijk door aanpassingen in het beleid, die alleen mogelijk zijn met inspanningen van alle betrokken groepen uit de hele samenleving.

De overheid kan het grootschalig ruimen sterk terugbrengen door bij een uitbraak dieren te vaccineren. Door te enten met marker vaccins is het mogelijk onderscheid te maken tussen gevaccineerde en besmette dieren waardoor het bezwaar dat dieren en producten na vaccinatie niet meer verhandelbaar zijn, wordt weggenomen of in ieder geval sterk verminderd.

RAAD VOOR HET LANDELIJK GEBIED
Stationsplein 14, 3818 LE Amersfoort
tel. +31 (0)33 461 99 48, fax +31 (0)33 461 53 10
raad.landelijk.gebied@rlg.agro.nl, www.rlg.nl

RAAD VOOR DIERENAANGELEGENHEDEN
Bezuidenhoutseweg 73, Postbus 90428, 2509 LK Den Haag
tel. +31 (0)70 378 52 66, fax +31 (0)70 378 63 36
info@rda.nl, www.raadvoordierenaangelegenheden.nl

RAAD

RAAD VOOR DIERENAANGELEGENHEDEN

LANDELIJK GEBIED

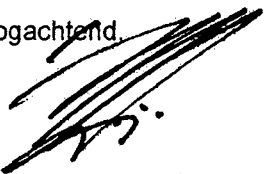
De raden onderschrijven de inzet van het kabinet om het non-vaccinatiebeleid van de EU aan te passen. Naast vaccinatie dragen een snellere diagnose van een ziekte en het verlagen van de drempel om een verdenking zo snel mogelijk te melden bij aan het voorkómen van de noodzaak om grootschalig te ruimen. Daarnaast zijn verbeteringen in de communicatie over het beleid nodig: (continu) uitleggen waarom maatregelen nodig zijn, luisteren naar suggesties en zo mogelijk er ook iets mee doen. De overheid dient de centrale regie en eindverantwoordelijkheid voor de bestrijding van zeer besmettelijke dierziekten te houden en zal uit concurrentieoverwegingen ook blijvend een deel van de kosten moeten dragen. Daarnaast dienen de andere partijen meer verantwoordelijkheid te dragen dan nu het geval is.

De partijen in de voedselketen zelf, veehouders, slachterijen, de zuivelindustrie, de supermarkten en de consument kunnen veel doen om het risico van een uitbraak en de gevolgen daarvan te beperken. Dat begint met een systeem waarin de dieren worden gehouden met meer buffercapaciteit in de stallen, betere hygiëne en bewuster omgaan met de contacten tussen groepen dieren en tussen mensen en dieren. Omdat diertransporten risico's opleveren, moeten deze sterk worden teruggebracht. Op den duur is verdere regionalisering van de productieketen als geheel onvermijdelijk. Producten van gevaccineerde dieren kunnen zonder enig risico worden geconsumeerd. Supermarkten, zuivelindustrie en slachterijen moeten dan ook samen de afzet van producten van gevaccineerde dieren verzekeren. Dat geldt na vaccinatie eerst binnen het betreffende compartiment waarin zich een uitbraak afspeelt en vervolgens ook daarbuiten. In EU verband, en liefst ook daarbuiten, moet de afzet van producten van gevaccineerde dieren onder precies dezelfde voorwaarden mogelijk worden als die van gezonde niet gevaccineerde dieren. Dat kan ook door het gebruik van marker vaccins die voor een aantal ziekten al beschikbaar zijn, maar voor andere snel dienen te worden ontwikkeld.

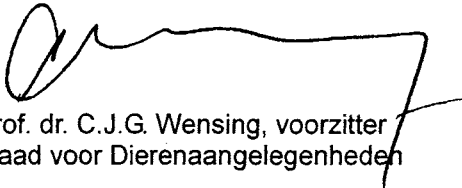
Houders van dieren die niet in de voedselketen komen, zoals hobbydieren, moeten hun dieren preventief kunnen laten enten mits dat gepaard gaat met een goede registratie van de dieren. Zij moeten daarvoor zelf de verantwoordelijkheid nemen; de administratieve last van deze registratie moet dus bij de houders van de dieren zelf worden gelegd. Dieren in natuurterreinen en dierentuinen en dieren van zeldzame huisdierrassen moeten in principe niet meer worden geruimd. Wanneer in natuurterreinen vaccinatie niet mogelijk is, kan isolatie een effectief middel zijn.

Met genoegen bieden wij u hiermee deel 1 van het advies aan. Desgewenst kunt u deel 2, de onderbouwing van het advies met achtergrondinformatie, opvragen bij de RLG of downloaden via de websites van de raden.

Hoogachtend,

prof. H.J.L. Vonhoff, voorzitter
Raad voor het Landelijk Gebied

prof. dr. C.J.G. Wensing, voorzitter
Raad voor Dierenaangelegenheden

Statencommissie MWG d.d. 10 mei 2004
betrekken bij agendapunt 11

MOTIE.

Provinciale Staten van Drenthe in vergadering bijeen op 17 maart '04 en kennis hebben genomen van het ingekomen stuk kenmerk RLG 04043 van de Raad voor het Landelijke Gebied, inzake advies "Dierziektebeleid met draagvlak".

Constaterende dat:

- in het advies, door de minister, meer rekening gehouden kan worden met maatschappelijke waarden en belangen,
- de uitbraak van vogelpest in Zuidoost Azië als potentieel gevaar wordt gezien,
- uitbraken van besmettelijke dierziekten een continue bedreiging vormen,
- dat er geen maatschappelijk draagvlak is voor de wijze waarop deze uitbraken werden bestreden,
- het ruimen van gezonde dieren zeer ingrijpende gevolgen heeft,
- een grote meerderheid van de bevolking het doden van gezonde dieren afwijst.

Spreekt uit:

- dat de overheid het grootschalig ruimen sterk kan terugbrengen door bij een uitbraak het non vaccinatiebeleid daarop aan te passen,
- dat de uitbraak in Uithuizermeeden de actualiteit van dit gevaar nog eens sterk heeft aangetoond,
- dat de communicatie bij een (mogelijke) uitbraak verbetering behoeft,
- dat inspanningen voor een dierziektebeleid met draagvlak wordt ondersteund.

Verzoeken het college:

- dit uitdrukkelijk kenbaar te maken bij de minister van LNV en de Tweede Kamer.

En gaan over tot de orde van de dag.

Namens de fractie,

J. Haikens.

A. Lanting.

Statencommissie MWG d.d. 10 mei 2004
betrekken bij agendapunt 11

Van onschuldig griepje tot killervir

De vogelpest is absoluut ongevaarlijk voor de mens. Vorig jaar, bij de uitbraak in de Gelderse Vallei van de door pluimveehouders gevreesde ziekte, wist minister Cees Veerman met die uitspraak paniek onder de bevolking te voorkomen. Een betreurenswaardig misverstand: de vogelgriep kostte een dierenarts het leven. Nu het vogelpestvirus door Azië raast, loopt het aantal doden gestaag op. Maar er loert nog een ander, groter gevaar: waar mens en vee dicht op elkaar leven kunnen nieuwe, levensgevaarlijke griepvarianten ontstaan, zoals vorige eeuw drie keer gebeurde. Laat de wereld zich weer verrassen? 'Het is niet de vraag of, maar wanneer dat weer gebeurt.'

US

De beschuldigende vinger gaat richting de intensieve veehouderij: kippen en varkens zijn de bron van levensgevaarlijke soorten griep. In die dieren kunnen op zich vrij onschuldige griepvirussen muteren tot soorten met een waar killersinstinct.

Het vogelpestvirus dat nu door Azië raast, betreft de variant H5N1 en heeft tot nu toe 22 levens gekost, voornamelijk in Thailand en Vietnam. Het virus weet niet alleen kippen in een mum van tijd te doden, sporadisch worden ook mensen het slachtoffer. Het virus slaat direct van de kip over op de mens. En dat is niet voor het eerst.

Ook in 1997 was het raak. De agressieve variant van de vogelgriep (H5N1) roeide in Hongkong hele koppels eenden, kalkoenen en kippen uit. Ook toen sloeg het virus sporadisch over op de mens. Van de achttien personen die een besmetting opliepen, stierven er zes. Van mens op mens ging het virus niet, waardoor het aantal slachtoffers klein bleef. Zoveel geluk had de mensheid niet in 1968. De Hongkonggriep, variant H3N2, kostte toen 700.000 mensen het leven. Tien jaar eerder was het ook al raak geweest. In 1957 raasde ook een levensgevaarlijk virus over de wereld. Deze Aziatische griep (H2N2), die vooral kinderen trof, eiste wel een miljoen levens.

Het bekendst is ongetwijfeld de Spaanse griep, die uitbrak in 1918 en duurde tot 1920. Het aantal doden wordt geschat op 20 tot 40 miljoen. De Spaanse griep (H1N1) besmette naar schatting een kwart van de wereldbevolking. Bij een normale griep worden vooral ouderen en mensen met weinig weerstand getroffen, maar de Spaanse griep maakte zijn slachtoffers vooral onder 20- tot 40-jarigen.

Pas in 1997, tijdens de Hongkonggriep, ontdekten wetenschappers dat een griepvirus van vogels kan overgaan naar de mens. Welke rol dieren speelden in de eerdere epidemieën, valt niet meer te achterhalen. Het onderzoeksinstituut RIVM gaat ervan uit, dat het Spaanse-griepvirus afkomstig was van varkens. In een stukje bewaard longweefsel van een aan deze

griep bezweken soldaat werd het H1N1-virus gevonden. Dit is nauw verwant aan de varkens-H1N1-virussen. Ook bekend is dat zowel de menselijke variant als de varkensvariant van dit H1N1-virus zijn oorsprong heeft in de vogelwereld.

Boer en veearts: risicogroep

De dood van de dierenarts tijdens de vogelpestcrisis in Nederland (virusvariant H7N7) ligt nog vers in het geheugen. Begin april 2003 bezocht Jan Bosch, als dierenarts verbonden aan de Gezondheidsdienst voor Dieren, een verdacht bedrijf om zich ervan te vergewissen of er werkelijk sprake was van vogelpest. Twee dagen later kreeg hij een griepje. Hij vermoedde dat dit iets te maken had met zijn bezoek aan het besmette bedrijf en consulteerde een arts. Maar de medici oordeelden dat de kans dat Bosch het griepje op die wijze had opgelopen, zeer klein was.

Ook minister Cees Veerman had, op gezag van de wetenschap, juist nog verkondigd dat de vogelgriep onschadelijk was voor de mens. „Testen hebben dat bewezen”, aldus de bewindsman. Na de dood van Bosch, op 17 april, werd bekend dat de medische en veterinaire wetenschap de kwestie hadden onderschat. „Wij stonden erbij en keken ernaar met al onze kennis. Toch ging hij dood”, aldus een bij de kwestie betrokken medicus.

Snottert de boer, dan snotteren ook de varkens. En omgekeerd. Een algemene wijsheid uit de varkenshouderij. „En waar”, zegt Gerard van Eijden, veearts in Putten op de Veluwe. „Ik zie het geregeld. Dat de boer zijn varkens aansteekt en andersom, is geen zeldzaamheid.” Van Eijden vindt het ook niet zo gek. „Het varkens- en mensengriepvirus lijken erg op elkaar.” Op pluimveebedrijven komt hij dit fenomeen niet tegen. „Dat wil zeggen, ik heb daar nooit die link gelegd, omdat bij kippen het verschil met het menselijke griepvirus groter is dan bij varkens.”

Steekt de een de ander aan, of is er sprake van toeval? Zowel de humane als de varkensgriep

komen 's winters op hetzelfde moment. „Elk hard bewijs ontbreekt”, zegt Arjan Stegeman, hoogleraar in de gezondheidszorg pluimvee aan de faculteit Diergeneeskunde van de Universiteit Utrecht. Dat virussen van het varken over te springen op mensen, komt volgens hem vaker voor. Het omgekeerde is eerder het geval. „De menselijke griepvirussen uit de jaren zeventig, zien we nu terug bij varkens”, aldus Stegeman. „Maar het onderzoek naar betingen tussen mens en dier moet nog grotendeels beginnen.”

Ook bij paarden komen griepvirussen vaker in theorie kunnen overspringen op de mens. „Ook daarvoor ontbreekt het aan hard bewijs”, aldus Stegeman. Dat geldt eveneens voor pluimvee. Kippen kunnen ook een onschuldig griepje hebben dat vrijwel niet over gaat op de mens. „Ook hier is nooit ontdekt wat die virussen doen bij mensen. Het kan de boer zijn griep overbrengen op zijn kip

Levensgevaarlijk

Dat de voor mensen levensgevaarlijke griepsoorten hun oorsprong vinden in de vogelwereld, ligt voor Michiel van Boven, epidemioloog bij de Animal sciences group van Wageningen UR (ASG), voor de hand. „Bij eenden, streekeenden en meeuwen komen alle griepsoorten voor, maar de mens maar enkele. Maar vogels hebben geen last van. Ook niet als zij heel veel virus in hun lijf hebben.” Het virus waaraan dierenarts Bosch overleed, was geen mensenvriend. Maar het virus had niet de kracht over te springen van mens naar mens. Anders was de gevolgen desastreus geweest. Het virus razendsnel om zich heen hebben kunnen, net zoals de normale griep die elke winter de kop opsteekt.

Tot 1997 ging de wetenschap ervan uit, dat het varken altijd een rol speelde bij de overdracht van een killervirus. Een varken pikt namelijk makkelijk een griepje op van de mens. Het varken zou als mengvat dienen waarin beide virussen zich combineren tot nieuwe varianten. Van Boven: „Maar

uitbraak van vogelpest in 1997 in Hongkong werd de wetenschap met zijn ongelijk geconfronteerd. Het virus had het varken niet nodig: het ging direct over van kip op mens. "De ASG-epidemioloog vreest vooral de H5- en H7-griepstammen. Dit zijn de stammen die vogelpest veroorzaken. Als er mensen overlijden aan dierengriep, gaat het meestal om een van deze twee stammen. Het zijn ook deze stammen die onder lippen een veldslag aantekenen. Deze soorten bezitten de gevaarlijke eigenschap dat ze zich in pluimvee en varkens kunnen transformeren van een nauwelijks waarschijnlijk tot een levensbedreigend virus.

raasboek
 Hoe meer mensen er in contact komen met het vogelpestvirus, des te groter de kans dat er een griepvariant ontstaat die van mens tot mens gaat. Het is dus van belang of er zo'n griepvariant komt die "mens-vriendelijk" is, stelt Jan Wilschut, hoogleraar virologie aan de Rijksuniversiteit van Groningen. Samen met de Erasmus Universiteit in Rotterdam maakt Groningen haast met het opzetten van een vaccinbank. Er moet een methode komen om snel voldoende vaccin aan te maken voor de hele bevolking, mocht er een wereldwijde epidemie van een dodelijk virus uitbreken. Ook het volksgezondheidsinstituut RIVM, dat de griep testen maakt, staat op scherp. "Wij hebben de testen voor de Aziatische griep in huis voor nieuwe griepsoorten kunnen we binnen een tot twee weken over testen beschikken", aldus viroloog Marion Koopmans. Opmerkelijk genoeg zegt het ministerie van

Volksgezondheid (VWS) zich geen zorgen te maken. "Het zal niet zo'n vaart lopen met vogelgriep onder de bevolking", aldus woordvoerder Bas Kuik. Dat griep de mensheid nog eens voor verrassingen stelt, daar gelooft VWS niet in, ondanks de wetenschap dat de wereld vorige eeuw drie van zulke pandemieën meemaakte. "De controle en de medische technieken zijn zoveel beter dan toen. We hebben sinds twee jaar het antivirale middel Tamiflu. Dat remt het griepvirus. Bovendien gaat de vogelgriep in Azië alleen van beest naar mens, niet van mens op mens. Wat ons betreft is het vooral een zorg van het ministerie van Landbouw." Weliswaar heeft VWS een draaiboek voor een uitbraak van een levensbedreigend virus, maar volgens Kuik betreft dit vooral ziekten als Sars en niet zozeer vogelgriep. De boodschap van VWS is duidelijk: paniek dient te worden voorkomen. Maar achter de schermen gaat het er minder rustig aan toe, bevestigen wetenschappers. Het ministerie van Volksgezondheid beseft deksels goed dat Nederland niet is voorbereid op een uitbraak. Niet voor niks gaf minister Hans Hoogervorst eind januari nog opdracht om 30.000 kuren Tamiflu aan te schaffen. Met de 26.000 die van vorige herfst nog aanwezig zijn, heeft Nederland dus nu voor 56.000 mensen virusremmers in huis. De discussie barstte los wie wel en wie niet in aanmerking zou komen voor dit geneesmiddel, als een dodelijke griep zijn opwachting maakt. Maar inmiddels weet ook VWS dat van dit middel geen wonderen verwacht mogen worden als de Spaanse griep zich zou herhalen. Naar schatting zal Tamiflu

Viroloog Jan Wilschut van de Rijksuniversiteit Groningen hoopt over vijf jaar snel voldoende vaccin te kunnen maken om de bevolking tegen een mogelijk agressieve variant van vogelgriep te beschermen.

slechts in de helft van de gevallen leiden tot genezing. "Wat wij nodig hebben, is een goed vaccin dat snel is aan te maken", zegt hoogleraar Wilschut. Vijf jaar hebben hij en zijn collega-wetenschappers daarvoor uitgetrokken. "En dat gaat ons lukken."

Geesje Rotgers

Het griepvirus

Het griepvirus is een apart virus. De 15 H-types kunnen in theorie samenklonteren met elk van de 9 N-types. Dat maakt 135 soorten. Het griepvirus vermeerdert zich slordig. Daardoor ontstaan vele nieuwe ondersoorten met nieuwe eigenschappen. De meeste nakomelingen zijn echter niet levensvatbaar. De gewone humane wintergriep betreft meestal H1N1 of H3N2. Elk jaar is het virus weer anders. Het wordt gevaarlijk als twee soorten, bijvoorbeeld een dieren- en mensenvirus, eigenschappen uitwisselen.

Vooraf in Azië zijn de omstandigheden daarvoor ideaal. Mensen, varkens en kippen leven daar op elkaar. Het H7N7-virus, waaraan vorig jaar een Nederlandse dierenarts overleed, kon zich niet handhaven onder de mensen. Ben Peeters, viroloog bij ASG in Lelystad: "Een griepvirus houdt het het liefst bij één gastheer. Maar je kunt erop wachten tot er een zich zo heeft aangepast, dat het zich kan handhaven onder mensen. Het is niet de vraag óf het gaat gebeuren, maar wanneer."

Griep-soort	Mens	Varken	Kip	Vogel	
H1	X	X		X	Pandemieën*
H2	X			X	
H3	X	X	X	X	Spaanse griep (1918)
H4				X	
H5				X	Oosterse griep (1957)
H6				X	
H7			X	X	Hong Kong griep (1968)
H8-H15				X	
N1	X	X		X	H1N1
N2	X	X		X	
N3				X	H2N2
N4				X	
N5				X	H3N2
N6				X	
N7				X	H3N2
N8			X	X	
N9			X	X	

*Pandemie: ziekte die zich over een heel land of continent uitbreidt

Uitbraken agressieve vogelpest*

H5N1	Schotland (1959), Engeland (1991), Hongkong (1997), Hongkong (2002), China/Thailand/Azië (2004)
H5N2	VS, Pennsylvanië (1983), Italië (1997), Mexico (1994)
H5N8	Ierland (1983)
H7N1	Italië (1999)
H7N3	Engeland (1963), Canada, Ontario (1966), VS, Victoria (1992), VS, Queensland (1994), Pakistan (1994)
H7N4	Australië, Nieuw Zuid-Wales (1997)
H7N7	VS, Victoria (1966), Duitsland (1979), Engeland (1979), Victoria (1985), Nederland (2003)

*Gegevens sinds 1959

Bron: ASG Wageningen UR